

ദിതീയോദ്ധ്യായഃ

സാംഖ്യ യോഗഃ

സഞ്ജയ ഉവാച

1. തം തഥാ കൃപയാവിഷ്ട-
അശ്രുപൂർണാകുലേക്ഷണം
വിഷീദന്തമിദം വാക്യ-
മുവാച മധുസൂദനഃ

ശ്രീഭഗവാനുവാച

2. കുതസ്താ കശ്ചലമിദം
വിഷമേ സമുപസ്ഥിതം
അനാര്യജുഷ്ടമസ്വർഗ്യ-
മകീർത്തികരമർജ്ജുന
3. ക്ലൈബ്യം മാ സ്മ ഗമഃ പാർത്ഥ,
നൈതന്തായുപപദ്യതേ
ക്ഷുദ്രം ഹൃദയദൗർബ്ബല്യം
ത്യക്തോത്തിഷ്ഠ പരന്തപ
4. കഥം ഭീഷ്മമഹം സംഖ്യേ
ദ്രോണം ച മധുസൂദന,
ഇഷ്ടുഭിഃ പ്രതിയോത്സയാമി
പൂജാർഹാവരിസുദന!
5. ഗുരുനഹത്യാ ഹി മഹാനുഭാവാൻ
ശ്രേയോ ഭോക്തും ഭൈക്ഷ്യമപീഹ ലോകേ
ഹതാർത്ഥകാമാംസ്തു ഗുരുനിഹൈവ
ഭൃജ്ഞീയ ഭോഗാൻ രുധിരപ്രദിഗ്ദ്ധാൻ
6. ന ചൈതദിദമഃ കതരോ ഗരീയോ
യദാ ജയേമ യദി വാ നോ ജയേയുഃ
യാനേവ ഹത്യാ ന ജിജീവിഷാമ-
സ്തേവസ്ഥിതാഃ പ്രമുഖേ ധാർത്തരാഷ്ട്രാഃ
7. കാർപണ്യദോഷോപഹതസ്വഭാവം
പൃച്ഛാമി ത്വാം ധർമ്മസമ്മൂഢചേതാഃ
യതശ്രേയഃ സ്യാനിശ്ചിതം ബ്രഹ്മഹി തമ്മേ
ശിഷ്യസ്തേഹം ശാധി മാം ത്വാംപ്രപന്നം

8. ന ഹി പ്രപശ്യാമി മമാപനുദ്യാ-
ദ്യച്ഛോകമുച്ഛോഷണമിന്ദ്രിയാണം
അവാപ്യ ഭൂമാവസപത്നമൃദ്ധം
രാജ്യം സുരാണാമപി ചാധിപത്യം.

സഞ്ജയ ഉവാച

9. ഏവമുക്ത്വാ ഹൃഷീകേശം
ഗുഡാകേശഃ പരന്തപഃ
ന യോത്സ്യ ഇതി ഗോവിന്ദ-
മുക്ത്വാ തൃഷ്ണീം ബഭൂവ ഹ.
10. തമുവാച ഹൃഷീകേശം
പ്രഹസിവ ഭാരത
സേനയോരുഭയോർമദ്ധ്യേ
വിഷീദന്തമിദം വചഃ

ശ്രീഭഗവാനുവാച

11. അശോച്യാനന്ദശോചസ്താം
പ്രജ്ഞാവാദാംശ്ച ഭാഷസേ
ഗതാസുനഹതാസുംശ്ച
നാനുശോചന്തി പണ്ഡിതാഃ
12. ന ത്വേവാഹം ജാതു നാസം
ന ത്വം നേമേ ജനാധിപാഃ
ന ചൈവ ി ഭവിഷ്യാമഃ
സർവേ വയമതഃ പരം
13. ദേഹിനോഽസ്മിൻ യഥാ ദേഹേ
കൗമാരം യൗവനം ജര
തഥാ ദേഹാന്തരപ്രാപ്തിർ-
ധീരസ്തത്ര ന മുഹൃതി
14. മാത്രാസ്തപർശാസ്തു കൗന്തേയ,
ശ്രീതോഷ്ണസുഖദുഃഖദാഃ
ആഗമാപായിനോഽനിത്യാ-
സ്ത്രാംസ്തിതിക്ഷസ്വ ഭാരത
15. യഹം ഹി ന വ്യഥയന്ത്യേതേ
പരുഷം പുരുഷർഷഭ
സമദുഃഖസുഖം ധീരം
സോഽമൃതതായ കല്പതേ
16. നാസതോ വിത്യതേ ഭാവോ
നഭാവോ വിദ്യതേ സതഃ
ഉപയോരപി ദൃഷ്ടോന്ത-
സ്ത്വനയോസ്തത്ത്വദർശിഭിഃ

17. അവിനാശി തു തദിദ്ധി
 യേന സർവ്വമിദം തതം
 വിനാശമവ്യയസ്യാസ്യ
 ന കശ്ചിത കർത്തുമർഹതി
18. അന്തവന്ത ഇമേ ദേഹാ
 നിത്യസോക്താഃ ശരീരിണഃ
 അനാശിനോഽപ്രമേയസ്യ
 തസ്മാദ്യുദ്ധ്യസ്വ ഭാരത
19. യ ഏനം വേത്തി ഹന്താരം
 യശ്ചൈനം മന്യതേ ഹതം
 ഉഭൗ തൗ ന വിജാനീതോ
 നായം ഹന്തി ന ഹന്യതേ
20. ന ജായതേ മ്രിതേ വ കദാചി-
 നായം ഭൂത്യാ ഭവിത വാ ന ഭൂയം
 അജോ നിത്യഃ ശാശ്വതോഽയം പുരാണോ
 ന ഹന്യതേ ഹന്യമാനേ ശരീരേ.
21. വേദാവിനാശിനം നിത്യം
 യ ഏനമജമവ്യയം
 കഥം സ പുരുഷഃ പാർത്ഥ,
 കം ഘാതയതി ഹന്തി കം?
22. വാസാംസി ജീർണ്ണാനി യഥാ വിഹായ
 നവാസി ഗൃഹ്ണാതി നരോഽപരാണി
 തഥാ ശരീരാണി വിഹായ ജീർണ്ണാ-
 ന്യന്യാനി സംയാതി നവാനി ദേഹി
23. നൈനം ചിന്ദന്തി ശസ്ത്രാണി
 നൈനം ദഹതി പാവകഃ
 ന ചൈനം ക്ലേദയന്ത്യാപോ
 ന ശോഷയതി മാരുതഃ
24. അച്ഛേദ്യോഽയമദാഹ്യോഽയ-
 മക്ലേദ്യോഽശോഷ്യ ഏവ ച
 നിത്യഃ സർവ്വഗതഃ സ്ഥാണു-
 രചലോയം സനാതനഃ
25. അവ്യക്തോഽയമചിന്ത്യോഽയ-
 മവികാര്യോഽയമുച്യതേ
 തസ്മാദേവം വിദിത്യൈനം
 നാനുശോചിതുമർഹസി.
26. അഥ ചൈനം നിഘൃജാതം
 നിത്യം വാ മന്യസേ മൃതം
 തഥാപി ത്വം മഹാബാഹോ
 നൈവം ശോചിതുമർഹസി.

27. ജാതസ്യ ഹി ധ്രുവോ മൃത്യുർ-
ധ്രുവം ജന്മ മൃതസ്യ ച
തസ്മാദപരിഹാര്യേർത്ഥേ
ന ത്യാം ശോചിതുമർഹസി.
28. അവ്യക്താദീനി ഭൂതാനി
വ്യക്താമദ്ധ്യാനി ഭാരത
അവ്യക്തനിധനാന്യേവ
തത്ര കാ പരിദേവനാ?
29. ആശ്ചര്യവത് പശ്യതി കശ്ചിദേന-
മാശ്ചര്യവദ്വദതി തഥൈവ ചാനുഃ
ആശ്ചര്യവഞ്ചൈനമനുഃ ശൃണോതി
ശ്രുത്യാപ്യേനം വേദ ന ചൈവ കശ്ചിത്.
30. ദേഹീ നിത്യമവധ്യോഽയം
ദേഹേ സർവ്വസ്യ ഭാരത
തസ്മാത് സർവ്വാണി ഭൂതാനി
ന ത്യാം ശോചുതുമർഹസി..
31. സ്വധർമ്മമപി ചാവേക്ഷ്യ
ന വികമ്പിതുമർഹസി
ധർമ്മ്യാദ്ധി യുദ്ധാത് ശ്രേയോഽന്യത്
ക്ഷത്രിയസ്യ ന വിദ്യതേ.
32. യദൃച്ഛയാ ചോപം
സ്വർഗ്ഗദാരമപാവൃതം
സുഖിനഃ ക്ഷത്രിയഃ പാർത്ഥ
ലഭന്തേ യുദ്ധമീദൃശം
33. അഥ ചേത് താമിമം ധർമ്മ്യം
സംഗ്രാമം ന കരിഷ്യസി
തതഃ സ്വധർമ്മം കീർത്തിം ച
ഹിത്യാ പാപമവാപ്സ്യസി.
34. അകീർത്തിം ചാപി ഭൂതാനി
കഥയിഷ്യന്തി തേഽവ്യയാം
ഗംഭാവതസ്യ ചാകീർത്തർ-
മരണാദതിരിച്യതേ.
35. ഭയാദ്രണാദുപരതം
മംസ്യന്തേ ത്യാം മഹാരഥാഃ
യേഷാം ച ത്യാം ബഹുമതോ
ഭൂത്യാ യാസ്യസി ലഘുവം.
36. അവാച്യവാദാംശ്ച ബഹുൻ
വിദിഷ്യന്തി തവാഹിതാഃ
നിന്ദന്തസ്തവ സാമർത്ഥ്യം
തതോ ദുഃഖതരം നു കിം?

37. ഹതോ വാ പ്രാപ്സ്യസി സ്വർഗ്ഗം
ജിത്വാ വാ ഭോക്ഷ്യസേ മഹീം
തസ്മാദുത്തിഷ്ഠ കൗന്തേയ
യുദ്ധായ കൃതനിശ്ചയഃ
38. സുഖദുഃഖേ സമേ കൃത്വാ
ലാഭാലാഭൗ ജയാജയൗ
തതോ യുദ്ധായ യുജ്യസ്വ
ടനൈവം പാപമവാസ്യസി.
39. ഏഷാ തേഭിഹിതാ സാംഖ്യ
ബുദ്ധിര്യോഗേ തിമാം ശൃണു
ബുദ്ധ്യാ യുക്തോ യയാ പാർത്ഥ,
കർമ്മബന്ധം പ്രഹാസ്യസി.
40. നേഹാഭിശ്രമനാശോഽസ്തി
പ്രത്യവായോ ന വിദ്യതേ
സ്വല്പ്യസ്യ ധർമ്മസ്യ
ത്രായതേ മഹതോ ഭയാത്.
41. വ്യവസായാത്മികാ ബുദ്ധി-
രേകേഹ കുരുനന്ദന
ബഹുശാഖാഹ്യനന്താശ്ച
ബുദ്ധയോഽവ്യവസായിനാം
42. യാമിമാം പുഷ്പിതാം വാചം
പ്രവദന്ത്യവിപശ്ചിതഃ
വേദവാദരതാഃ പാർത്ഥ
നാന്യദസ്തീതി വാദിനഃ
43. കാമാത്മാനഃ സ്വർഗ്ഗപര
ജന്മകർമ്മ ഫലപ്രദാം
ക്രിയാവിശേഷബഹുലാം
ഭോഗൈശ്വര്യഗതി പ്രതി.
44. ഭോഗൈശ്വര്യപ്രസക്താനാം
തയാപഹൃതചേതസാം
വ്യവസായാത്മികാ ബുദ്ധിഃ
സമാധൗ ന വിധീയതേ
45. ത്രൈഗുണ്യവിഷയാ വേദാ
നിസ്ത്രൈഗുണ്യോ ഭവാർജ്ജുന
നിർദ്ദന്ദോ നിത്യസത്ത്വസ്ഥോ
നിര്യോഗക്ഷേമ ആത്മവാൻ
46. യാവാൻർത്ഥ ഉദപാനേ
സർവതഃ സംപ്ലുതോദകേ
താവൻ സർവ്വേഷു വേദേഷു
ബ്രാഹ്മണസ്യ വിജാനതഃ

- 47. കർമ്മണ്യേവാധികാരസ്തേ
 മാ ഫലേഷു കദാചന
 മാ കർമ്മഫലഹേതുർഭൂർ-
 മാ തേ സംഗോഽസ്തകർമ്മണി.
- 48. യോഗസ്ഥഃ കുരു കർമ്മാണി
 സംഗം തൃക്ത്വാ ധനജ്ഞയ
 സിദ്ധ്യ സിദ്ധ്യോഃ സമോ ഭൂത്വാ
 സമത്വം യോഗ ഉച്യതേ
- 49. ദുരേണ ഹ്യവരം കർമ്മ
 ബുദ്ധിയോഗാദ്ധനജ്ഞയ
 ബുദ്ധൗ ശരണമനിച്ച
 കൃപണാഃ ഫലഹേതവഃ
- 50. ബുദ്ധിയുക്തോ ജഹാതീഹ
 ഉഭേ സുകൃതദുഷ്കൃതേ
 തസ്മാദ്യോഗായ യുജ്യസ്വ
 യോഗഃ കർമ്മസു കൗശലം
- 51. കർമ്മജം ബുദ്ധിയുക്താ ഹി
 ഫലം തൃക്ത്വാ മനീഷിണഃ
 ജന്മബന്ധവിനിർമുക്താഃ
 പദം ഗച്ഛന്ത്യനാമയം.
- 52. യദാ തേ മോഹകലിലം
 ബുദ്ധിർവൃതിതരിഷ്യതി
 തദാ ഗന്താസി നിർവേദം
 ശ്രോതവ്യസ്യ ശ്രുതസ്യ ച.
- 53. ശ്രുതി വിപ്രതിപാ തേ
 യദാ സ്ഥാസ്യതി നിശ്ചലാ
 സമാധാവചലാ ബുദ്ധി -
 സ്തദാ യോഗമവാപ്സ്യസി

അർജ്ജുന ഉവാച

- 54. സ്ഥിത പ്രജ്ഞസ്യ കാ ഭാഷാ
 സമാധിസ്ഥസ്യ കേശവ
 സ്ഥിതധീം കിം പ്രഭാഷത
 കിമാസീത വ്രജേത കിം?

ശ്രീ ഭഗവാനുവാച

- 55. പ്രജഹാതി യദാ കാമാൻ
 സർവ്വാനു പാർത്ഥ മനോഗതാൻ
 അത്മന്യേ വാത്മനാ തുഷ്ടഃ
 സ്ഥിതപ്രജ്ഞസ്തദോച്യതേ

56. ദുഃഖേഷ്വനുദിഗമനാഃ
സുഖേഷു വിഗതസ്സപുഹഃ
വീതരാഗഭയക്രോധഃ
സ്ഥിതധീർമുനിരുച്യതേ.
57. യഃ സർവ്വത്രാനഭിസ്നേഹ-
സ്തത്തത് പ്രാപ്യ ശുഭാശുഭം
നാഭിനന്ദതി ന ദേഷ്ടി
തസ്യ പ്രജ്ഞാ പ്രതിഷ്ഠിതാ
58. യതാ സംഹാരതേ ചായം
കൂർമ്മോഽങ്ഗാനീവ സർവ്വശഃ
ഇന്ദ്രിയാണീന്ദ്രിയാർത്ഥഭ്യ-
സ്തസ്യ പ്രജ്ഞാ പ്രതിഷ്ഠിതാ
59. വിഷയാ വിനിവർത്തന്തേ
നിരാഹാരസ്യ ദേഹിനഃ
രസവർജം രസോഽപ്യസ്യ
പരം ദൃഷ്ട്വാ നിവർത്തതേ.
60. യതതോ ഹൃപി കൗന്തേയ
പുരുഷസ്യ വിപശ്ചിതഃ
ഇന്ദ്രിയാണി പ്രമാഥീനി
ഹരന്തി പ്രസഭം മനഃ
61. താനി സർവ്വാണി സംയമ്യ
യുക്ത ആസീത മത്പരഃ
വശേ ഹി യസ്യേന്ദ്രിയാണി
തസ്യ പ്രജ്ഞാ പ്രതിഷ്ഠിതാ.
62. ധ്യായതോ വിഷയാൻ പുംസഃ
സംഗസ്തേഷുപജായതേ
സംഗാത് സംജായതേ കാമഃ
കാമാത് ക്രോധോഽഭിജായതേ.
63. ക്രോധാദ്ഭവതി സമ്മോഹഃ
സമ്മോഹാത് സ്ഥൂതിവിഭ്രമഃ
സ്ഥൂതിഭ്രംശാദ് ബുദ്ധിനാശോ
ബുദ്ധിനാശാത് പ്രണശ്യതി.
64. രാഗദേഷ്വവിയുക്തൈസ്തു
വിഷയാനിന്ദ്രിയൈശ്ചരൻ
ആത്മവശൈർവിധേയാത്മാ
പ്രസാദമധിഗച്ഛതി. .
65. പ്രസാദേ സർവദുഃഖനാം
ഹാനിരസ്യോപജായതേ
പ്രസന്നചേതസോ ഹ്യാശു
ബുദ്ധിഃ പര്യവതിഷ്ഠതേ.

66. നാസ്തി ബുദ്ധിരയുക്തസ്യ
 ന ചായുക്തസ്യ ഭാവനാ
 ന ചാഭാവയതഃ ശാന്തി
 രശാന്തസ്യ കൃതഃ സുഖം? .
67. ഇന്ദ്രിയാണാം ഹി ചരതാം
 യന്മനോഽനുവിധീയതേ
 തദസ്യ ഹരതി പ്രജ്ഞാം
 വായുർ നാവമിവാംഭസി. .
68. തസ്മാദ് യസ്യ മഹാബാഹോ
 നിഗൃഹീതാനി സർവ്വശഃ
 ഇന്ദ്രിയാണീന്ദ്രിയാർത്ഥേഭ്യ-
 സ്തസ്യ പ്രജ്ഞാ പ്രതിഷ്ഠിതാ. .
69. യാ നിശാ സർവ്വഭൂതാനാം
 തസ്യാം ജാഗർതി സംയാമീ
 യസ്യാം ജാഗ്രതി ഭൂതാനി
 സാ നിശാ പശ്യതോ മൂനേഃ.
70. ആപൂര്യമാണമചലപ്രതിഷ്ഠം
 സമുദ്രമാപഃ പ്രവിശന്തി യദത്
 തദത് കാമാ യം പ്രവിശന്തി സർവ്വേ
 സ ശാന്തിമാപ്നോതി ന കാമകാമീ. .
71. വിഹായ കാമാൻ യഃ സർവ്വാനു
 പുമാംശ്ചരതി നിഃസ്വപുഹഃ
 നിർമ്മമോ നിരഹങ്കാരഃ.
 സ ശാന്തിമധിഗച്ഛതി. .
72. ഏഷാ ബ്രഹ്മീ സ്ഥിതിഃ പാർത്ഥ
 നൈനാം പ്രാപ്യ വിമുഹ്യതി
 സ്ഥിത്യാസ്യമന്തകല്പേപി
 ബ്രഹ്മനിർവാണമുച്ഛതി.

ഇതി ശ്രീമദ്ഭഗവദ്ഗീതാസുപനിഷത്സു,
 ബ്രഹ്മവിദ്യായാം, യോഗശാസ്ത്രേ,
 ശ്രീ കൃഷ്ണാർജ്ജുന-സംവാദേ,
 സാംഖ്യയോഗോ നാമ ദ്വതീയോദ്ധ്യായഃ